

Voorwoord

‘Aangezien wij altijd handelen in een relatieweb, zijn de gevolgen van elke daad grenzeloos: elke daad brengt niet alleen een reactie, maar een kettingreactie teweeg, en elk proces is de oorzaak van onvoorspelbare nieuwe processen’.

HANNAH ARENDT, *Politiek in donkere tijden*

We handelen altijd ‘in een relatieweb’. Dit wordt eens te meer duidelijk in dit boek van Paul Ponsaers over *Haatzaaiers*. Op gedetailleerde wijze geeft hij een overzicht van de netwerken en een inzicht in de dynamieken van Nieuw Rechts en identitaire bewegingen. Dit rechts-extremistische verhaal voltrekt zich zoals de patronen van een *Lichtenberg-figuur*.

Georg Christoph Lichtenberg (1742-1799) was een Duits natuurkundige, gekend voor zijn spitsvondige aforismen, die voor het eerst de figuren beschreef van hoe een elektrische lading zijn weg zocht door bepaalde materie. Je kan zulke Lichtenberg-figuren waarnemen op ledematen van personen die werden geraakt door een blikseminslag of op een houten plank waarop elektriciteit zijn weg heeft gezocht van de ene pool naar de andere pool. Zulke figuren zien er uit als fractalen (zelfgelijkend en herhalend). In de vochtige en goed geleidende plekken van de plank zie je hoe de elektriciteit grillig zijn weg baande en vooral naar verbinding zoekt. Daar waar die verbinding ontstaat brandt de elektriciteit dieper in.

Zo een Lichtenberg-figuur is dan ook een mooie metafoor en visualisatie van hoe extremistische groupuscules gedijen, groeien en voortdurend verbinding zoeken. Niet twee of drie (f)actoren leiden tot mogelijks rechts-extremistisch geweld, maar wel een complex samenspel van vele kleine oorzaken, verschillende actoren en processen. Haatzaaiers werken in op die verbindingen, ze organiseren zich zoals een rizoom of een wortelkluwen, goed vertakt met

meerdere ingangen en uitgangen. Ze zoeken goed geleidende wegen om toxische polarisatie en radicalisering hun weg te laten vinden in onze steeds snellere en complexere samenleving.

Het gevaar van zulke extremistisch groupuscules is dat ze vaak ondergronds blijven. Net zoals een rizoom zitten de vertakkingen goed weg gestopt en blijkt de ene worteltak stevig verbonden met een worteltak vele meters verder. Eenieder die ooit een bamboeplant heeft willen verwijderen uit zijn tuin, weet dat dit haast onbegonnen werk is door het ondergrondse kluwen.

Het 'nieuwe' en salonfähige rechts-extremisme werkt dan ook 'ondergronds'. Het profileert zich als identitair, sociaal en broederlijk. Maar bovenal wil het een 'metapolitieke' beweging zijn. Het tracht daarbij een tactiek van infiltratie in te zetten om de zogenaamde 'culturele hegemonie' van links te counteren van binnenuit. Het wil expliciet inwerken op de verschuivende referentiekaders van denken en handelen in onze samenleving. Daarbij hanteert het thema's zoals migratie of het religieus-geïnspireerde geweld van de voorbije jaren, om een wederkerige radicalisering te bewerkstelligen. Groepsmobilisatie, extreme groepsbinding en een antagonistische identiteitspolitiek zijn de kernelementen van een dergelijk wederkerig proces. (Moghaddam, 2018)

Paul Ponsaers toont aan dat deze 'vergiftiging van de geesten' opnieuw verloopt via de klassieke beïnvloedingsprocessen. Het zijn processen van polarisering en radicalisering die hij door en door kent en recent beschreven heeft in *Jihad's in België: de route naar Zaventem en Maalbeek* (2017), *Loden jaren: de bende van Nijvel gekaderd* (2018) en *Terrorisme in België: polarisering en politiek geweld* (2020). Steeds heeft hij daarbij uitvoerig aandacht voor zowel het individu als de groepen waarbinnen die opereren. Dikwijls richten criminologen zich daarbij op de drie grote zuilen (3N-benadering) van psychologische en groepsdynamische beïnvloedingstrategieën.

Men vertrekt bij het (h)erkennen van normale Noden bij individuen en groepen (bv. de nood tot een sociale identiteit, de nood tot samenhang, de nood tot erkenning, ...). Daarnaast brengt men de Netwerken in kaart waarlangs deze beïnvloeding verloopt en finaal analyseert men de Narratieven die het referentiekader opbouwen om de wereld te begrijpen. (Webber & Kruglanski, 2017) In het graven naar deze Noden, Netwerken en Narratieven heeft Paul

Ponsaers veel aandacht voor de continuïteiten en discontinuïteiten ten opzichte van het verleden.

Het nieuwe aan extreemrechts blijkt niet zozeer de boodschap zelf te zijn, maar wel de media die worden gehanteerd om die boodschap uit te dragen. En net zoals bij andere casussen van radicalisering is deze nieuwe media- en communicatietechnologie een drijvende factor in de verspreiding van het extremisme. De inhoud wordt daarentegen gekenmerkt door verschillende contradicties. Het blijkt een 'samenraapsel van fragmentaire ideeën die te pas en onpas worden gebruikt'. Wat aantoont dat het vooral over perceptie gaat en hoe die inspeelt op de actuele noden in een vloeibaar geworden samenleving (Bauman, 2018). De identitaire bewegingen lijken daarom soms op historisch herkenbare en succesvolle marketingmachines ter verspreiding van rechts-extremisme.

Paul Ponsaers eindigt zijn boek met een verwijzing naar de recente Europolrapporten die de zorgwekkende toename van rechts-extremisme in kaart brengen en ook aandacht vragen voor internationale contacten en uitwisselingen. De effectieve geweldsdaden gepleegd door lone-actors of terroristische groeperingen aanschouwen we vaak binnen de grenzen van de eigen natiestaat. Maar verdere analyse toont aan hoe de ideologische en motivationele onderbouw van het geweld een internationaal karakter heeft.

Eén kenmerk wil ik daarbij uitlichten, namelijk de trainingskampen. Eén van de centrale kenmerken van de totalitaire staat is 'het kamp' als zowel instrument voor terreur en instrument voor verbinding. Concentratiekamp voor ZIJ versus trainingskamp voor WIJ. Het installeren van en deelnemen aan kampen voor militaire en ideologische training, soms ook vermomd onder boks- en debatkampen, zijn zorgwekkende vroeg-signalen in het afglijden naar gewelddadig extremisme. Ze kristalliseren zich rond identiteit, samenhang en het neerslaan van een ingebeelde dreiging en geïnduceerde angst. Maar bovenal werken ze verbindend en activerend.

Telkens wanneer er in de geschiedenis zulke instrumenten werden geïnstalleerd (de Hitlerjugend onder het nationaalsocialisme, de Interahamwe-milities in Rwanda, de links-extremistische trainingskampen in het Midden-Oosten voor de Rote Armee Faktion, ...), resulteerde dit in collectief geweld gaande van terreuraanslagen, massamoord, tot zelfs genocidaal geweld. Klassiek is dan

achteraf ook de (verkeerde) opmerking, dat we het niet wisten, het niet zagen aankomen. De historische inzichten, de kennis van de dynamieken en de netwerken beschreven in dit boek maken de zaken heel helder.

Later zullen we niet kunnen zeggen, dat we het niet zagen aankomen. Het is daarom ook nu het moment om te handelen en te verhinderen dat zich een nieuwe geweldspiraal voltrekt. Eenieder die hecht aan duurzaam samenleven, heeft na het lezen van dit boek een plicht om te handelen. Een rigoureuze aanpak is noodzakelijk.

*‘Heel veel en misschien wel de meeste mensen moeten,
om iets te vinden, eerst weten dat het er is.’*

G.C. LICHTENBERG, *Sudelbücher*, J 668, Bert. M.d.H.

Christophe Busch
Directeur Hannah Arendt Instituut